

WE BOUWEN EEN THEATER

Deel vier van deze serie gaat over het ontwerp. Maar eerst: wie ontwerpt wat? Waar start je het ontwerp? En hoe kom je tot de beste zaalvorm?

We gaan ontwerpen. Eindelijk. Ongetwijfeld hebben we al te maken gehad met tegenslag in de initiatieffase, bij het schrijven van het programma van eisen of het bij elkaar zoeken van een ontwerpteam. Soms leek het alsof we nooit echt zouden beginnen. Nu kunnen we eindelijk van start met het echte werk: het ontwerp. Althans, als we met de leden van het ontwerpteam goede afspraken hebben gemaakt wie wat doet. Dat lijkt eenvoudig, maar blijkt vaak een bron van misverstanden die vervelend kunnen uitpakken voor het project. Het is goed denkbaar dat twee verschillende adviseurs hetzelfde werk doen. Dat is zonde van de tijd en het geld. Nog vervelender is het als bepaalde ontwerptaken niet worden uitgevoerd, omdat geen van de adviseurs het tot zijn taak rekent. Dan vallen er gaten in het ontwerp en die leiden vrijwel altijd tot extra kosten in de uitvoering. Hoe is dit te voorkomen? Hoe regel je dit het beste?

De Nieuwe Regeling

Niet zo lang geleden waren de taken van de architect beschreven in de Standaardregeling (SR). In het contract met de architect stond welke taken uit die lijst van toepassing waren op het project. Aan de hand daarvan werd dan een prijsafsprake gemaakt. De taken van de

adviseurs stonden in een andere lijst: de regeling voor de verhouding tussen opdrachtgever en ingenieursbureau (de RVOI). Voor iedere adviesdiscipline kende de RVOI zo'n lijst. Toch leidde dit in de praktijk tot problemen. Ten eerste sloten de SR en de RVOI niet naadloos aan. Het kon voorkomen dat taken dubbel werden uitgevoerd, of juist helemaal niet. Ten tweede waren er taken die op geen enkele lijst stonden. De RVOI was een product van de ONRI, de organisatie van Nederlandse ingenieursbureaus. Theateradvies is echter bij de ONRI geen aparte discipline. Veel taken van de theateradviseur staan dus niet in de RVOI. En ten derde kon de nodige onduidelijkheid over taken, verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid bestaan doordat de verschillende regelingen en lijsten niet dezelfde omschrijvingen gebruikten.

Om aan alle misverstanden een eind te maken en om de taken en verantwoordelijkheden eenduidig vast te leggen besloten de BNA (Bond voor Nederlandse Architecten) en de ONRI (tegenwoordig NL Adviseurs) een gezamenlijke regeling op te stellen met een algemene takenlijst die bruikbaar is voor zowel de architect als de adviseurs. De regeling staat bekend als DNR, wat staat voor De Nieuwe Regeling (de Standaard Takenlijst is een onderdeel van de DNR). De taken zijn iets algeme-

ner omschreven dan voorheen in de SR en de RVOI. Daardoor zijn ze voor alle disciplines toepasbaar. Tegelijk betekent een meer algemene omschrijving ook meer ruimte voor misverstanden. De Werkgroep Theatergebouwen adviseert met nadruk om met opdrachtgever, architect en adviseurs gezamenlijk te bespreken en vast te leggen hoe en of alle taken verdeeld zijn. De ervaring leert dat dit loont. In dat gesprek blijkt hoe iedereen de taken in de lijst interpreteert en of alle taken zijn ondergebracht. Helaas geldt nog steeds: als je de volledige takenlijst hebt doorgesproken is er nog steeds een kans dat bepaalde taken niet omschreven zijn. Het eerste afstemmingsoverleg kan daarover ook duidelijkheid bieden. Een dergelijk afstemmingsoverleg vindt zelden plaats, maar kan bijzonder veel misverstanden en ellende voorkomen.

Structuurontwerp

De DNR hanteert een andere indeling van het ontwerpproces. Voorheen begon je met een schetsontwerp. Dat schetsontwerp was meestal niet veel meer dan een vlekkenplan met misschien wat sfeerbeelden. Het schetsontwerp of SO gaf een indruk van de vorm van het gebouw en de indeling van de belangrijkste functies, maar bood betrekkelijk weinig informatie over constructies en installaties. Ook de

stedenbouwkundige inpassing was geen standaard onderdeel. De DNR kent geen schetsontwerp, maar een *structuurontwerp*. De afkorting is dus gelijk gebleven, maar de inhoud is veranderd. Het structuurontwerp geeft duidelijkheid over de stedenbouwkundige inpassing en over de principes van de constructie en de installaties. Anders dan bij het opstellen van een schetsontwerp zijn, als het goed is, bij een structuurontwerp een theateradviseur en een akoestisch adviseur betrokken. Het structuurontwerp geeft de informatie die we nodig hebben om te bepalen of in de eerste raming voldoende rekening is gehouden met bijzondere omstandigheden op de locatie. Een eventueel conflict tussen het programma van eisen en het bestemmingsplan kan nu worden geïdentificeerd en eventueel opgelost.

Voorontwerp

Een Voorlopig Ontwerp of VO bestaat ook niet meer in de DNR. Ook nu is de afkorting gelijk gebleven, maar is de betekenis veranderd. Het VO is nu het voorontwerp. Het voorontwerp wordt omschreven als een globale voorstelling van het bouwwerk, maar die omschrijving is zowel vaag als onvolledig. Je zou kunnen stellen dat het voorontwerp evenveel informatie geeft als voorheen het definitief ontwerp. In het voorontwerp of VO maken alle adviseurs vrij gedetailleerde ontwerpen van alle installaties. Afstemming tussen de adviseurs in deze fase is echter nog vrij globaal en beperkt zich tot algemene principes. Het VO is een vertaling van het structuurontwerp in een gedetailleerd ontwerp. In deze fase wordt de vormgeving van het gebouw bepaald en worden ook materiaalkeuzes vastgelegd. Van vaste inrichtingselementen zoals balies, kassa's en bars worden nu wel de posities vastgelegd, maar een gedetailleerd ontwerp van deze zaken wordt nog niet gemaakt.

Definitief ontwerp

Pas tijdens het definitief ontwerp DO wordt heel precies afgestemd en wordt gedetailleerd vastgelegd hoe aansluitin-

gen worden gerealiseerd en wie precies wat vast zal leggen in het bestek. Structuurontwerp, voorontwerp en definitief ontwerp worden steeds afgesloten met een schriftelijke goedkeuring door de opdrachtgever. Hierin wordt vastgelegd of het ontwerp ongewijzigd kan worden uitgewerkt of dat wijzigingen noodzakelijk zijn.

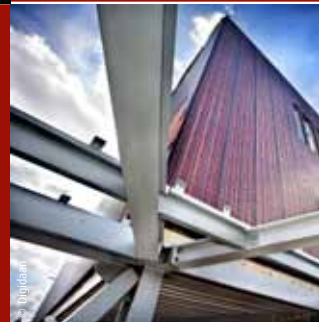
Waar begin je?

Bij nieuwbouw begin je met de zaal en het toneel. Dit gebouw draait in de eerste plaats om de voorstelling. Daarvoor zijn publieksvoorzieningen nodig aan de ene kant en artiestenvoorzieningen en techniek aan de andere kant, maar het hart van het theater is de zaal met toneel met laad- en losvoorzieningen. De werkgroep hecht eraan dat de ontwerpers daar beginnen. De maten van het toneel - hoogte, breedte en diepte - liggen min of meer vast en door de toneeltoren is de positie van zaal en toneeltoren vaak een gegeven door de stedenbouwkundige randvoorwaarden en het bestemmingsplan. Het oplossen van de puzzel van zaal, toneel en logistiek binnen die voorwaarden is een goed begin.

Bij het renoveren en restaureren van gebouwen is het verstandig om eerst een onderzoek te doen met het beoogde ontwerpteam naar de problemen die moeten worden opgelost, hoe dat het beste kan gebeuren en wat dat zal kosten. Bij het restaureren of renoveren van monumenten bijvoorbeeld, zijn er doorgaans meerdere complexe problemen die in samenhang moeten worden opgelost. De bouwkundige staat en de fundering van het gebouw is soms slecht, de indeling van de ruimtes niet meer van deze tijd en de installaties moeten meestal worden verbeterd en vaak helemaal worden vervangen. Het resultaat van een vooronderzoek is een boekje met een vlekkenplan, een redelijk goede begroting en een inschatting van risico's. Dit boekje blijft de leidraad voor het hele project, ook als de financiën (of het gebrek daaraan) nopen tot fasering. ▶

© Digitaal

© Digitaal

© Leide Schouwburg

© Digitaal

© Digitaal

DE NIEUWE
REGELING

DEFINITIEF
ONTWERP

EXCURSIE

© Rob Koster

'Bezoek met het ontwerpteam vergelijkbare zalen, niet alleen overdag, maar juist 's avonds'

Hoe begin je?

Ga op reis! Leer van andere projecten, zowel van de goede oplossingen als van de gemaakte fouten. Leer elkaar kennen. Leer elkaars taal begrijpen en leer van wat de ander opvalt. In hetzelfde theater, in dezelfde ruimte zal de installatieadviseur andere dingen zien dan de constructeur. Dat is niet alleen leuk, het is heel nuttig in het verdere project. Je kunt tijdens het ontwerp heel gemakkelijk iets duidelijk maken door te verwijzen naar iets wat je samen gezien en besproken hebt. Als je op reis gaat, doe dat dan gezamenlijk. De gesprekken onderweg zijn minstens even belangrijk als de gezamenlijke bezoeken. Juist in de bus bespreek je wat je gezien en geleerd hebt. Zo'n excursie vergroot het begrip voor elkaars vakgebied en is ook een goede vorm van teambuilding. Deelnemers zijn in ieder geval de opdrachtgever, het ontwerpteam en de projectmanager. De opdrachtgever kan aan de hand van de bezochte projecten nog duidelijker maken wat er bedoeld wordt in het programma van eisen. Het ontwerpteam kan aan elkaar en aan de opdrachtgever duidelijk maken welke oplossingen er zijn voor wat de opdrachtgever vraagt. En de projectmanager krijgt helder voor ogen waar de prioriteiten van de opdrachtgever liggen en waarom. Als je veel samen gezien hebt wordt het tijd om zaalvormen te bespreken, maar ook logistiek, horeca, foyers, VIP-ruimtes en garderobe. Neem hier de tijd voor en voer een open discussie. De tijd voor excursies en het bespreken van zaalvormen is natuurlijk een investering, maar wel een die zich ruimschoots terugbetaalt. De kans bestaat dat je na het zien van andere projecten erachter komt dat de zaalvorm die je wilt hebben niet strookt met het programma. Dat is op zich geen ramp, maar het is wel iets om goed te bespreken tussen opdrachtgever en ontwerpteam. Alle consequenties van de wijziging van het programma van eisen

moeten volstrekt helder zijn voordat die wijziging wordt doorgevoerd.

Hoe begin je na een prijsvraag?

Als een architect gekozen is met een prijsvraag, ligt er meestal ook een ontwerp, namelijk het winnende ontwerp van de prijsvraag. In dat geval zijn opdrachtgever en ontwerpteam misschien minder geneigd om nog op reis te gaan en zaalvormen te bespreken. Toch is het goed om dat wel te doen. Er is niks op tegen als uiteindelijk besloten wordt dat het gekozen ontwerp ook echt de beste oplossing is, integendeel. Maar het zou best kunnen dat een architect weliswaar de prijsvraag heeft gewonnen, maar dat je toch samen moet vaststellen dat een andere zaalvorm eigenlijk de voorkeur geniet. Uiteraard is het van belang dat de opdrachtgever dit vooraf bespreekt met het ontwerpteam en dat er goede afspraken zijn met de architect hoe wordt omgegaan met vergoedingen voor de architect als hij een deel van het ontwerp opnieuw moet maken.

De serie *We bouwen een theater* wordt geschreven naar aanleiding van de rondetafelgesprekken binnen de VPT-werkgroep Theatergebouwen. De leden van de werkgroep zijn:

- **Gerbrand Borgdorff**, theateradviseur (theateradvies bv)
- **Martin Haars**, hoofd techniek, productie en gebouw (Koninklijke Schouwburg Den Haag)
- **Martien van Goor**, architect (Greiner Van Goor Huijten)
- **Rolf Hauser**, hoofd decorateliër (Muziektheater)
- **Jacqueline van der Horst**, theateradviseur (BBN Adviseurs)
- **Koen Koch**, theateradviseur (pb|theateradviseurs)
- **Cees Mulder**, akoestisch consultant (Kahle Acoustics)
- **Paul van Oort**, cultureel manager
- **Maarten van de Vlerk**, projectmanager (Draaijer+Partners)
- **Henrica van den Berg**, coördinator (Vereniging voor Podiumtechnologie)

Zelfs als de zaalvorm vastligt, moet toch nog veel worden besproken. Bezoek met het ontwerpteam dus vergelijkbare zalen om te kijken naar zichtlijnen, multifunctioneel gebruik en technische inrichting. Bezoek de theaters niet alleen overdag, maar juist 's avonds. Ga samen naar voorstellingen. Pas dan zie je of oplossingen ook echt werken. Een opdrachtgever doet er goed aan te zorgen voor vrijkaarten voor het ontwerpteam gedurende het project. Het zal de zaal ten goede komen. Laat het ontwerpteam ook komen als een voorstelling wordt gebouwd (niet allemaal tegelijk graag) om te zien hoe er gewerkt wordt, waar knelpunten zijn en hoe je die eenvoudig kunt voorkomen.

Na de zaal de logistiek

Ieder theater is een logistieke knoop. Er is een dagelijkse aan- en afvoer van decorwagens. Die moeten goed bij het theater kunnen komen, ze moeten geladen en gelost kunnen worden zonder hinder voor omwonenden en het liefst grenzen ze direct aan het toneel of zijtoneel. Daarnaast is er de logistiek van de horeca, de artiesten en het publiek. Liefst kruisen de logistieke lijnen elkaar niet of zo weinig mogelijk. Het oplossen van deze logistieke knoop is waarschijnlijk de lastigste opgave en bepaalt in hoge mate de effectiviteit en de efficiency van het theater.

Als de ontwerpfasen (SO, VO en DO) is afgesloten, beginnen we met de bouwvoorbereiding. Bij een traditionele bouworganisatie wordt eerst een bestek gemaakt en wordt op basis van dit bestek een aanbesteding georganiseerd. Er zijn ook andere organisatievormen. Je kunt ook aanbesteden op basis van een voorontwerp of definitief ontwerp. De aannemer krijgt dan een functie bij het maken van een bestek. Je kunt zelfs nog eerder een aannemer of projectontwikkelaar in huis halen. Over de voor- en nadelen van al die organisatievormen gaat het volgende artikel. ◀